

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНО-МОВНИХ ЦІННОСТЕЙ УЧНІВ У КОНТЕКСТІ ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ В ГІМНАЗІЇ

Михайло САВЧЕНКО,

заступник директора з навчально-методичної роботи, вчитель-методист історії, курсу «Людина і світ», Київська гімназія східних мов № 1, Заслужений вчитель України

У статті автор окреслює науково-теоретичні підходи до розвитку культурно-мовних цінностей учнів у контексті дослідно-експериментальної роботи в Київській гімназії східних мов № 1.

Ключові слова: *мовна особистість, культурно-мовні цінності, розвиток культурно-мовних цінностей, напрями розвитку культурно-мовних цінностей, мовна картина світу, мовна компетенція, комунікативна компетенція, культура мовлення, учні, дослідно-експериментальна робота в гімназії, особистісно-орієнтований підхід.*

SCIENTIFIC THEORETICAL APPROACHES TO THE DEVELOPMENT OF CULTURAL AND LINGUISTIC VALUES OF STUDENTS IN THE CONTEXT OF RESEARCH-EXPERIMENTAL WORK IN SCHOOL. Mykhailo SAVCHENKO, Deputy Director of educational-methodical work, teacher-methodologist of history, Kyiv Gymnasium of Oriental Languages №1, Honored teacher of Ukraine.

The article outlines the scientific and theoretical approaches to the development of cultural and linguistic values of students in context development – experimental work in Kyiv school of Oriental Languages №1.

Keywords: *language identity, cultural and linguistic values, development of cultural and linguistic values, language world, language competence, communicative competence, culture, language, pupils, experimental research work, personality oriented approach.*

Постановка проблеми. Системні зміни в політичній та економічних сферах, що відбуваються на нинішньому етапі розвитку української державності, спричинили як суттєві зміни, перебудову у різних галузях суспільного життя, реальний національно-культурний ренесанс, так і зростаючий інтерес до світової спільноти, до культурних надбань і цінностей людства.

Масштабність і новизна викликів обумовлюють необхідність розвитку демократичної, правової держави та становлення громадянського суспільства в Україні. Розвиток сучасного українського полікультурного суспільства неможливий без високоінтелектуальної та глибоко духовної особистості, без трансформації етнічної спільноти у спільноту політичну, об'єднану спільними цінностями і пріоритетами, тобто модерну українську націю. Такий підхід є особливо актуальним для системи освіти в Україні на тлі мовного, етнічного, релігійного та регіонального розмаїття українського суспільства.

Тож потреба міжкультурного діалогу існує в усіх сферах життєдіяльності, адже це зумовлено морально-етичними міркуваннями, а стає запорукою успішного соціального розвитку, подальшого демократичного поступу країни задля сталого розвитку світу.

Входження молодого покоління у глобалізаційний динамічний світ, у світовий інформаційно-культурний простір об'єктивно підносять роль проблеми формування та розвитку етнонаціональних, полікультурних, громадянських компетентностей особистості, проблему міжкультурної взаємодії. Процеси глобалізації якісно змінюють комунікативну парадигму, за якої формуються основні особистісні якості та ціннісні орієнтації людини. Вони у своїй єдності репрезентують культурну свідомість, де несуперечливо мають співіснувати і етнонаціональні пріоритети, і надбання інших культур, що відповідає вимогам демократичного громадянського суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічною основою дослідження є провідні ідеї психології, філософії, мовознавства, культурології, аксіології про цілісність і взаємозв'язок мови та культури, про природу ціннісних орієнтацій особистості та культурних моделей поведінки людини як найвищої цінності суспільства, про наукові ідеї про роль гуманістичних цінностей, етнопедagogіки, етнопсихології у розвитку особистості.

Важливе значення для розроблення проблеми дослідження мають такі документи, як Закон України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про мови», Концепція виховання дітей та молоді у національній системі

освіти, Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 – 2020 роки.

Теоретичну основу дослідження становлять положення й напрацювання психологічної, педагогічної галузей науки про принципи, завдання, рушійні сили навчального, виховного процесів, мовознавчої науки, наук про природу, структуру і психологію людської комунікації, про роль мови та мовленнєвої культури у міжкультурній комунікації.

У процесі дослідження проблеми дослідно-експериментальної роботи на I етапі постала потреба визначення термінів (одиниць вивчення, що, з одного боку, належать до мовного рівня, а з іншого, є культурними компонентами).

Виявлено, що лінгвокультурологічна проблематика частково розглядається у межах лінгвокраїнознавства, етнолінгвістики, психолінгвістики, лінгвістичної філософії, лінгвокультурології. На ґрунті національно-культурної картини світу, сформованої мовними чинниками, утверджується образно-поняттєва структура конкретного етнокультурного простору. Німецький антрополог і філософ В. Гумбольдт заклав основи етнолінгвістики – наукового напрямку, який пов'язав мову з життям народу, нації; кожна мова має індивідуальну форму, яка впливає на характер свідомості її носіїв. Український мовознавець О. Потебня під впливом поглядів Г. Сковороди, М. Костомарова та інших розвинув ідеї В. Гумбольдта про мову як діяльність духу.

У дослідженнях Н. Арутюнової, М. Бахтіна, А. Вежицької, В. Іванова, О. Лосева, Ю. Лотмана, Я. Мукарявського, В. Русанівського, Ю. Сапанова, М. Толстого, В. Топорова культура в «дзеркалі мови» дістала своє тлумачення як феномен людського буття, форма мислення.

Українські вчені – П. Житецький, І. Огієнко, В. Сімович, І. Франко, В. Чапленко, Ю. Шевельов та інші, досліджуючи взаємозв'язки мови, літератури і національної культури, стверджували перспективність їх вивчення у єдності духовного поступу як вираження ментального світу українців. У працях В. Ващенко, П. Гриценка, С. Єрмоленко, В. Жайворонка, В. Кононенка, М. Кочергана, Ф. Медведєва, В. Складенка, Н. Сологуб, І. Чердиченка та інших українська мова розглядається як скарбниця національної культури, а культура постає як чинник мовних явищ і процесів. Національна мова розвивається разом з національною культурою, проте закономірності, «внутрішні» чинники розвитку кожної з цих сфер не тотожні. Кореляція форм мовного вираження з формами культури створює фундамент лінгвокультурологічного аналізу. Мова й культура характеризується неоднаковою логіко-поняттєвою базою.

Розмежування логіки мови й логіки культури лежить у площині пізнання діяльності через мовні й культурологічні категорії. Картина світу порізненому представляється у мові й мистецтві. У мовному просторі відтворюється мовна картина світу, мистецтво використовує зображальні властивості, які й роблять картину світу справді картиною. Мова породжує думки, бо

є основним носієм смислу; речення, текст як знак відтворюють дійсність у її можливостях, отож є знаряддям культури. Важливі праці Л. Вітгенштайна (про слововживання як певну мовну гру, де діють закони багатозначності, підпорядковані мовним правилам, правилам гри, які заперечують потребу філософської необхідності осмислювати світ), Е. Кассирера (визначав науку про культуру й мову як філософію символічних форм смисло-образного утворення, де смисл набуває вигляду предметного образу, через який він діє на людину), Г. Гадамера (вчення про інтерпретацію текстів – герменевтику), Ю. Лотмана (всі культурні системи: література, мистецтво, кіно, музика, релігія, міф відмінні від мови, бо є «вторинними» щодо природної мови як «первинної» змодельованої системи).

Українська культурно-мовна спільність передбачає ознайомлення з обов'язковими для кожного носія рідної мови творами художньої літератури, народними носіями, кращими зразками мистецтва, що становлять «золотий фонд», невід'ємну складову особистості, введеної в коло культурних надбань нації. Етнокультурні чинники забезпечують акумуляцію реальності мовної картини світу. Слово – носій цієї етнокультурної інформації. Мовознавці підкреслюють роль мотивувальної ознаки, внутрішньої форми мовної одиниці, здатної виразити емоційне ставлення мовця та його експресивну характеристику об'єкта.

Гострою залишається проблема аксіологічної інтерпретації понять, що характеризують мовно-культурні, морально-духовні надбання українського народу. Якщо формування мовної особистості відбувається на ґрунті національних традицій, національного типу характеру, то очевидно стає національно-культурна мотивація мовленнєвої поведінки.

Високі оцінні характеристики рідної мови визначили аксіологічні параметри щодо тих осіб, хто її плекає та береже, і тих, хто її «зрадив».

На шляху поєднання національно орієнтованих і загальнолюдських ціннісних суджень, що виходять із потреби наближення тлумачення одних і тих самих понять і явищ засобами української та інших національних мов, досягається високий ступінь об'єктивності оцінки. Національно-культурний оцінний компонент розглядається за таких умов як складова гуманістичного, вселюдського світобачення.

Картина світу розглядається як «базисне поняття теорії людини» (Пустовалова В.), універсальний орієнтир людської діяльності, що визначає загальний перебіг етнічних процесів у суспільстві та соціокультурне життя. Картина світу «відображає ієрархію цінностей» (Караулов Ю.). Мовна картина світу – це вироблене багатовіковим досвідом народу і реалізоване засобами мовних номінацій зображення усього існуючого як цілісного і багатоаспектного світу, який своєю будовою і осмисленими мовою зв'язками своїх частин представляє, по-перше, людину, її матеріальну і духовну життєдіяльність і, по-друге, все те, що її оточує, простір і час, живу і неживу природу, соціум (Струганець Л.). Мовну особистість (Богін Г., Караулов Ю., Сидоров Є., Сухих С.) визначаємо як мовця, який досконало знає

мову, усвідомлено творчо володіє нею, сприймає мову в контексті національної культури як духовну серцевину її, користується мовою як органічним засобом самотворення, самоствердження і самовираження, розвитку своїх інтелектуальних й емоційно-вольових можливостей, як засобом соціалізації особистості у певному суспільстві. У контексті вчення про моделі мовної особистості під мовною особистістю розуміється сукупність здібностей і характеристик людини, які зумовлюють створення і сприймання нею текстів, що різняться ступенем структурно-мовної складності, глибиною і точністю відображення дійсності, певною цілеспрямованістю. На формування мовної особистості впливають мовне середовище, об'єктивні, суб'єктивні чинники.

Цінності, ціннісні смисли виступають тими диспозиційними установками свідомості, які констатують структуру сприймання, поведінки та практикологічної активності людини у конкретних умовах її життєдіяльності.

Проблеми мовної особистості втілюються в працях Ф. Бацевича, О. Бистрицької, Ю. Караулова, В. Парашука, О. Семенюка, О. Яшенкової, мовну картину світу відобразили в своїх дослідженнях Ю. Апресян, О. Кубрякова, Ю. Левицький, В. Манакін, М. Шигарьова та інші.

Дослідники А. Богуш, О. Божович, О. Кучерук, Л. Федоренко по-різному трактують поняття «мовленнева компетенція/компетентність». Спільними у визначеннях є ствердження того, що сукупність знань, які становлять психологічний зміст поняття компетенція, розглядається як належна суб'єктивному досвіду людини. Ми приймаємо визначення мовленнєвої компетенції як «знання правил вираження мислительного змісту за допомогою засобів мови, володіння необхідними для даного виду діяльності операційними структурами та навичками її реалізації».

Поняття «мовної компетенції» Н. Хомський вживає у контексті ментальної граматики індивіда, стверджуючи, що саме у компетенції представлена мова у вигляді абстрактних наборів правил. Д. Хаймс окреслив новий підхід, ґрунтуючись на тому, що вживання мови потребує більшого, ніж знання про мову, і запропонував концепцію комунікативної компетенції. Вітчизняні психолінгвістичні дослідження (Зимня О., Леонтьєв О., Румянцев І.) розглядають мовленнєву компетенцію як індивідуально-своєрідний спосіб використання мовних засобів, виокремлюючи її серед інших компетенцій. І. Бім, Л. Гріднева, О. Гром, С. Ніколасова, І. Тямлева при вивченні комунікативної компетенції виокремлюють 3-поміж інших складових мовну та мовленнєву компетенції як структурні одиниці.

Розмежовуючи поняття мовна система та мовна організація суб'єкта, дослідники (Божович Е., Щерба Л.) стверджують, що система мови переноситься у свідомість суб'єкта, неоднозначно впливаючи загалом на мовленнєвий досвід людини. Мовленнєва компетенція не може бути ототожнена з мовною компетенцією навіть тому, що знання мовних правил не завжди передбачає знання правил їх використання для висловлення думки. Сучасні дослідження (Бажович Е., Залевська О.) демонструють неоднозначний зв'язок між мовни-

ми знаннями та знаннями про їх використання при побудові і сприйманні висловлювань. Так, зокрема, О. Залевська наголошує на необхідності розмежування понять «знання мови» та «володіння мовою», беручи до уваги те, що можна пам'ятати й усвідомлено використовувати граматичні правила, але не мати можливості вільно «користуватись» цими знаннями.

Мовленнєва компетенція розглядається ширшим поняттям, яке логічно містить у собі як структурну одиницю мовну компетенцію. Проблема психологічного змісту компетенції не має у сучасній науці однозначного розв'язання.

У науковій літературі зустрічаємо дослідження в аспекті «компетенція як сукупність знань» (Залевська О.), сукупність особистісних новоутворень (Кучерук О.), так і дослідження у контексті «компетенція як реалізована здатність» (Богін Г., Рум'янцева І., Сєдов К., Шацька Н.). У межах психології мовлення мовну компетенцію розглядають у зв'язку зі структурою мовленнєвої діяльності або ж із здійсненням комунікації.

До структури мовної компетенції відносять переліки умінь, які зіставляються або з мовними одиницями-уміння володіння лексикою, граматиною, адекватно сприймати і породжувати текст (Леонтьєв О.) або з видами мовленнєвої діяльності – уміння здійснювати аудіювання і говоріння (Гриднева Л., Зимня І.).

Психолінгвістичне розуміння мовленнєвої компетенції передбачає наявність у суб'єкта індивідуальної системи знань про мову, мовних знань та їх використання, що складається у систему мовленнєвих знань (Божович О., Залевська О.). Введено Д. Слобіном розмежування «*lingvistik competence*» як сукупності мовних знань та «*lingvistic perfomence*» як мовної активності передбачає істотною ознакою поняття «*competence*» зміст набутих знань про мову, але не здатності чи здібності. М. Орап визначає мовленнєву компетенцію як індивідуально сформовану систему мовних та мовленнєвих знань у системі мовленнєвого досвіду людини – знання як суб'єктивно вироблене індивідом у результаті привласнення загальноприйнятих правил.

Визначення сукупності знань про мову, мовних і мовленнєвих знань змістом мовленнєвої компетенції із необхідністю веде до виокремлення структури останньої відповідно до структури знань.

Лише знання мови не визначає рівня мовної компетенції. М. Гохлернер та Г. Ейгер зазначають, що необхідною умовою «привласнення» мовних знань є рівень їх когнітивної обробки, який залежить від когнітивної компетенції (Максимова І., Мільруд Р., Пироженко Т.), логічної грамотності (Крутій К.).

Уявлення про внутрішні репрезентативні структури посідає центральне місце у сучасній когнітивній психології (Веккер Л., Величковський Б., Засекіна Л., Найссер У., Солсо Ф., Хофман І., Холодная М., Чуприкова Н.) і дає змогу розглядати розвиток когнітивних процесів як передумову розвитку мовленнєвої компетенції.

Тісний взаємозв'язок когнітивних і мовленнєвих структур (Дружинін В., Засекіна Л., Солсо Р.) спрямовує на обов'язкове врахування когнітивних передумов засвоєння мовних і мовленнєвих знань. І. Зимня виокремлює мовленнєві вміння відповідно до видів мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, читання і письмо. М. Гохлернер та Г.Ейгер під мовленнєвими вміннями розуміють «уміння граматично правильно оформити висловлювання». Як вказує О. Леонтьєв, для того щоб повноцінно спілкуватися, людина має володіти певними вміннями (вміти правильно спланувати своє мовлення, вибрати зміст акту спілкування, вміти швидко і правильно орієнтуватися в умовах спілкування, знайти адекватні засоби для передачі змісту; людина має забезпечити зворотний зв'язок у спілкуванні).

Мовленнєві вміння дають змогу, оперуючи знаннями та опираючись на навички, створювати висловлювання в нових ситуаціях та умовах спілкування.

Серед численних наукових теорій – теорія мовної комунікації – напрям сучасної лінгвістики, спрямований на вивчення закономірностей, складників і чинників комунікативної діяльності людини, яка здійснюється на основі природної мови. О. Яшенкова розробила теорію мовної комунікації та визначила її основні завдання [13]. Теорія мовної комунікації постає не лише як галузь теоретичної лінгвістики, а й як наука, що розв'язує практичні завдання, пов'язані з повсякденною діяльністю людини в усіх сферах життя і спрямовані на забезпечення взаєморозуміння людей. Саме тому її вважають важливою соціальною дисципліною.

Із теорією мовної комунікації пов'язують поліпшення гуманітарної освіти. Навчальну дисципліну «Основи теорії мовної комунікації» впроваджено у багатьох вищих навчальних закладах України. Її метою є всебічне вивчення феномена мовної комунікації, формування вмінь і навичок правильно розуміти та аналізувати комунікативні процеси і явища, використовувати здобуті знання у навчанні іноземних мов, перекладі, філологічних дослідженнях.

Теорія комунікації є методологічною основою для вивчення мовної комунікації.

Основними аспектами міжкультурної комунікації є культурологічний, лінгвістичний, етичний, соціально-комунікативний, психологічний, професійно-прикладний (Мантін О.).

Мова є засобом матеріалізації різноманітних картин світу, які створює свідомість. В. Гумбольдт, німецький мовознавець, зауважував: «Різні мови – це не різні позначення однієї і тієї самої речі, а різні бачення <...> мови та відмінності між ними <...> слід розглядати як силу, що пронизує всю історію людства <...> різні мови є для нації органами їх оригінального мислення і сприйняття».

Мовна картина світу самостійна і відіграє ключову роль серед інших картин світу. Мовна картина світу – відображені в категоріях і формах мови уявлення певної національної спільноти про дійсність (Манакін В.) [10].

Мовна картина світу слугує для людини не лише способом утілення світобачення, а й подекуди замісником цілого світу свідомості. Кожна мовна особистість має власну мовну картину світу, яка відображає національну мовну картину світу, що ґрунтується на системі значущих для етнонаціональної спільноти концептів.

Мета статті полягає в окресленні науково-теоретичних підходів до розвитку культурно-мовних цінностей учнів у контексті дослідно-експериментальної роботи всеукраїнського рівня, що визначаються Концепцією реалізації інноваційної моделі розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів, розробленою у Київській гімназії східних мов № 1.

Виклад основного матеріалу. Глобалізаційні процеси змінюють не тільки політику й економіку, але й характер людського спілкування, яке набуває нових форм і розв'язує нові завдання. Поширення міжнародних контактів і вивчення іноземних мов зумовлює інтерес до міжкультурної комунікації.

Найважливішу роль у консолідації суспільства відіграє мова. Як переконує світовий досвід, насамперед, мова завжди лежала й лежить в основі духовного єднання людей у певну спільноту. Мова належить до найвагоміших надбань кожної окремої людини і є найбільшою суспільною цінністю. Мова однаково спрямована як у внутрішній, психічний, так і в зовнішній, соціальний світ людини. Завдяки цьому вона виконує визначальні особистісні і соціальні функції. Для суспільства особливо важливі такі функції мови: *об'єднавча, організуюча, інформаційна, когнітивна, акумулятивна.*

У ст. 10 Конституції незалежної України, прийнятій 28 червня 1996 р., записано: «Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України».

Щодо національних меншин зазначимо: міжнародні правові документи вимагають, щоб національні меншини, досконало оволодіваючи своєю мовою, у повному обсязі володіли й мовою країни свого проживання.

Сучасна школа формує систему знань з української мови щодо вміння правильно висловлюватися і грамотно писати, формує комунікативну здатність людини, мовленнєву культуру індивіда.

Культура мовлення тлумачиться як система наукових знань і практичних навичок, оволодіння якими забезпечує ефективність комунікативного впливу мовця на адресата – індивідуального або колективного. Культура мовлення передбачає, що відносини між співрозмовниками мають будуватися на основі загальнолюдських моральних установок, культурно-мовних цінностей особистості. Головну роль у процесі комунікації відіграє комунікативний компонент. Зі зростанням глобалізаційних змін, поширенням міжнародних контактів, інтернаціоналізацією суспільства загалом змінився і характер спілкування. Налагодження ділових і дружніх контактів із пред-

ставниками інших держав передбачає володіння іноземними мовами. Однак цього мало, оскільки серйозною перешкодою у спілкуванні з іноземцями є незнання їхніх етнічних і культурних особливостей.

Об'єктом міжкультурної комунікації є спілкування представників різних національних і лінгвокультурних спільнот, а предметом – прийняті в національних спільнотах мовні стереотипи і норми поведінки, спілкування, певні «культурні сценарії» різних дій, усталені моделі сприйняття та оцінювання предметів і явищ, соціально унормовані звички, традиції, ритуали, дозволи, заборони тощо.

В основі культурної моделі поведінки мовця (комуніканта) лежать культурно-мовні цінності, які прищеплюються штучно, у процесі виховання в певному соціальному середовищі. Вона починає діяти, оцінювати дійсність хоч і по-своєму, але загалом у межах «записаної» в підсвідомості культурної програми, яка об'єднує спільноту. Комунікація є найважливішою частиною такої програми, яка настільки глибоко проникає у повсякденне життя, що людина не помічає, як сама дотримується «запрограмованих» норм і правил спілкування, поведінки. Однак їх порушення спричиняє непорозуміння, подив, культурний шок.

Розвиток культурно-мовних цінностей особистості розглядається як чинник збереження чистоти української мови як державної, культурної самобутності українського народу, етнічної ментальності, національних цінностей народу. Засвоєння іноземних мов учнями розширює мовну картину світу, збагачує комунікативний паспорт учасників спілкування. Водночас особлива роль відводиться технологіям розвитку культурно-мовних цінностей індивіда. Перед педагогічною наукою постало завдання з розроблення концептуальних підходів до нового змісту, організаційних форм і методів розвитку культурно-мовних цінностей учнів. Необхідним є з'ясування можливостей гімназії у розвитку культурно-мовних цінностей учнів, у розвитку культури мовлення особистості та її ролі у спілкуванні, у діяльності, у взаєминах з іншими особами.

У Київській гімназії східних мов № 1 – асоційованій школі ЮНЕСКО учні від 1-го до 11-го класу навчаються за авторськими програмами, розробленими вчителями. Вивчаються такі східні мови: китайська, японська, арабська, перська, турецька, корейська. Водночас діти вивчають другу іноземну мову – англійську.

Парадигма гімназійної іншомовної освіти зорієнтована на таку організацію навчання, котра забезпечує комунікативно-діяльнісний характер процесу оволодіння іноземною мовою в інтеграції з міжнародним спрямуванням його змісту. Цей підхід зумовлений процесами глобалізації міжнародних контактів, де іноземній мові належить роль важливого засобу спілкування.

Наш педагогічний досвід свідчить, що реалізація завдань гімназії як відкритої соціально-педагогічної системи з формування у гімназистів потреби у глибоких і міцних знаннях з української та іноземних мов, формування інтересу до навчання східних мов, англійської мови, основ наук, культур

англомовних народів і народів Сходу неможлива без нових підходів у модернізації змісту філологічної освіти, етнології в навчальному закладі, без аксіологічних засад навчання та виховання учнів.

З грудня 2012 р. Київська гімназія східних мов №1 виконує у формі всеукраїнського рівня дослідно-експериментальну роботу за темою «Реалізація інноваційної моделі розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів» (2012–2019 р.). У процесі реалізації завдань II (концептуально-діагностичного) етапу дослідно-експериментальної роботи розроблено Концепцію реалізації інноваційної моделі розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей в учнів (авт.: Савченко М., заступник директора з навчально-методичної роботи, вчитель-методист історії Київської гімназії східних мов №1; Кизенко В., провідний науковий співробітник відділу дидактики Інституту педагогіки НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник; Павлова Л., методист вищої категорії Інституту модернізації змісту освіти МОН України) [5; 7].

Розвиток культурно-мовних цінностей учнів є складником інноваційної моделі розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів.

У Концепції підкреслено необхідність створення сприятливих умов для підвищення рівня розвитку культури мовлення учнів засобами культурно-мовних цінностей особистості у навчально-виховному процесі в гімназії та визначено стратегії: надання пріоритетності проблемі розвитку культурно-мовних цінностей учнів у педагогічній діяльності гімназії; гуманізація та демократизація суб'єкт-суб'єктних відносин учасників навчально-виховного процесу; забезпечення у гімназії сприятливого психологічного мікроклімату та відповідного інформаційно-предметного, виховного середовища; кадрове забезпечення, де центральним завданням стає перебування різних категорій педагогічних працівників у дослідницькій позиції, встановлення їх продуктивного діалогу; взаємодія гімназії та сім'ї, громадськості, ЗМІ задля розвитку національно-комунікативної свідомості школярів, виховання сучасної української мовної особистості, здатної до міжособистісної, міжкультурної взаємодії на засадах культурно-мовних цінностей особистості (мовця, комуніканта), комунікативного паспорта мовця.

Провідною ідеєю дослідження є положення про те, що культурно-мовні цінності – це система створених у певній мовленнєвій культурі усталених логіко-психологічних формулювань, висловлювань, способів організації думок, які дають змогу суб'єкту бути успішним у спілкуванні, діяльності, взаєминах з іншими.

Розвиток культурно-мовних цінностей учнів розглядається як педагогічна система, що забезпечує розвиток мовленнєвої, комунікативної культури особистості як невід'ємну складову індивіда; з точки зору формування національної умовної ідентичності, мовного світогляду, соціальних і моральних позицій на основі етнопонаціональних, культурно-історичних цінностей українського, інших народів, мов яких навчаються гімназисти у сукупності

основних принципів; історико-культурна спрямованість навчання та виховання учнів, що передбачає організацію навчально-виховного процесу на основі історії та культури народів, які проживають в Україні, в англomовних країнах, країнах Сходу; інтеграція навчальних предметів, що розвивають мовленнєву, комунікаційну компетентність учнів на засадах культурно-мовних цінностей особистості; ідентифікація і самоактуалізація мовної особистості комуніканта, заснована на включенні до змісту культурно-мовного виховання учнів знання про людину і суспільство, національні, загальнолюдські, європейські цінності, полікультурні компетентності, про природу, структуру і типологію людської комунікації, про зміст суміжних лінгвістичних галузей знань, про психологію мовного етикету, основи теорії мовної комунікації.

Основними напрямками розвитку культурно-мовних цінностей учнів є: політико-правовий, аксіологічний, інформаційний, мовно-комунікативний, національний мовно-культурний, іншомовний лігво-культурний, полікультурний, етичний, етнопсихолінгвістичний.

Визначені сфери культурно-мовної самоідентифікації: «Я – член етнічної спільноти», «Я – носій української мови», «Я володію англійською мовою», «Я володію східною мовою», «Я – носій культурно-мовних цінностей», «Я – мовець», «Я – комунікант», «Я – громадянин України», «Я – європеєць», «Я – громадянин світу».

Складник моделі розвитку культурно-мовних цінностей учнів визначає мету, завдання, методологічні принципи та методологічні підходи розвитку культурно-мовних цінностей учнів, визначає організаційно-педагогічну структуру навчально-виховної діяльності.

Висновки. Успішна реалізація завдань розвитку культурно-мовних цінностей учнів залежить від компетентнісного, системного, діяльнісного, особистісно зорієнтованого підходів до навчально-виховного процесу, від професійної мовнокомунікативної компетентності педагогічних працівників, виокремлення пріоритетної ролі української мови у розвитку мовної особистості, удосконалення змісту навчання англійської та східних мов у розвитку вторинної мовної особистості.

Рівень мовної освіти учнів – це рівень готовності особистості до повноцінної мовленнєвої діяльності, до міжкультурної комунікації. Мовна освіта є основою формування мовної картини світу в реальному, перспективному, глобальному культурно-мовному ареалі. Мовне виховання учнів спрямовується на формування комунікативної компетентності особистості, естетичної сприйнятливості до цінностей світової культури й осмислення серед них місця культури українського народу. Мовна освіта, мовне виховання спрямовуються на розвиток культурно-мовних цінностей учнів через зміст усіх навчальних предметів, позаурочної позашкільної роботи через взаємодію з сім'єю, з етнічними групами, з державними, соціальними і натуральними, місцевого громадського, ЗМІ, соціальними мережами, недержавними (неформальними) об'єднаннями, групами.

Розвиток культурно-мовних цінностей гімназистів здійснюється у контексті реалізації інноваційної моделі розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів.

Використана література

1. *Абрамович, С. Д.* Мовленнєва комунікація : підручник [Текст] / Семен Абрамович, Марія Чікарькова – К. : Вид. дім Дмитра Бураго, 2013. – 460 с.
2. *Бабич, Н. Д.* Культура фахового мовлення : навч. посіб. [Текст] / Н. Д. Бабич, К. Ф. Герман, М. В. Скаб та ін. / [за ред. Н. Д. Бабич], – Чернівці : Книги ХХІ, 2011. – 528 с.
3. *Бацевич, Ф. С.* Основи комунікативної лінгвістики : підручник [Текст] / Ф. С. Бацевич. – 2-ге вид., доп. – К. : ВЦ «Академія», 2009. – 376 с.
4. *Бех, І. Д.* Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посіб. [Текст] / І. Д. Бех. – К. : Академвидав, 2012. – 256 с.
5. *Вербицька, О. В.* Дослідно-експериментальна робота за темою «Реалізація інноваційної моделі розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів»: завдання, зміст, етапи очікувані результати [Текст] / О. В. Вербицька // Дидактика: теорія і практика : зб. наук. праць. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. – С. 83–89.
6. *Енциклопедія освіти [Текст] / Акад. пед. наук України ; голов. ред. В. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.*
7. *Кизенко, В.* Особливості реалізації інноваційної моделі розвитку культурно-мовних і морально-громадянських цінностей учнів [Текст] / Василь Кизенко, Михайло Савченко // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2014. – № 5–6. – С. 56–60.
8. *Кремень, В. Г.* Філософія лодиноцентризму в освітньому просторі [Текст] / В. Г. Кремень. – 2-ге вид. – К. : Т-во «Знання» України, 2011. – 520 с.
9. *Куранова, С. І.* Основи психолінгвістики : навч. посіб. [Текст] / С. І. Куранова. – К. : ВЦ «Академія», 2012. – 208 с.
10. *Манакін, В. М.* Мова і міжкультурна комунікація : навч. посіб. [Текст] / В. М. Манакін. – К. : ВД «Академія», 2012. – 288 с.
11. *Радевич-Винницький, Я.* Етикет і культура спілкування [Текст] / Я. Радевич-Винницький. – К. : Знання, КОО 2008. – 291 с.
12. *Семенюк, О. А.* Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. [Текст] / О. А. Семенюк, В. Ю. Парашук. – К. : ВД «Академія», 2010. – 240 с.
13. *Яшенкова, О. А.* Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. [Текст] / О. А. Яшенкова. – К. : ВД «Академія», 2010. – 312 с.